

Сільськогосподарські кооперативи в умовах глобалізації

Гончаренко В.В., Пожар А.А., Клименко В.І.

Частина колективної монографії:

Глобалізація та регіоналізація як вектори розвитку міжнародних економічних відносин : колективна монографія / кол. авт. ; за ред. О. А. Довгаль, Н. А. Казакової. - Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2018. – 540 с.

УДК 339.9
Г54

Рецензенти:

Г. В. Задорожний – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри міжнародної економіки та світового господарства (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна);

Т. М. Камінська – доктор економічних наук, професор, професор кафедри економічної теорії (Національна юридична академія імені Ярослава Мудрого);

Ю. І. Присяжнюк – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних відносин і дипломатичної служби (Львівський національний університет імені Івана Франка).

*Затверджено до друку рішенням Вченої ради
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
(протокол № 5 від .27.04.2018 р.)*

Г54 **Глобалізація** та регіоналізація як вектори розвитку міжнародних економічних відносин : колективна монографія / кол. авт. ; за ред. О. А. Довгаль, Н. А. Казакової. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2018. – 540 с.

ISBN

У колективній монографії автори дали своє бачення теоретичних та практичних аспектів процесів глобалізації та регіоналізації як векторів розвитку міжнародних економічних відносин, які справляють і в найближчі десятиліття справлятимуть усе більший вплив на світову економіку. Основну увагу зосереджено на аналізі сучасного стану та перспектив участі України в міжнародних економічних відносинах.

Книга призначена для науковців, викладачів, аспірантів і студентів вищих навчальних закладів, а також фахівців-практиків у галузі міжнародних економічних відносин.

УДК 339.9

ISBN 978-966-285-526-85

© Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2018

© Довгаль О. А., Казакова Н. А., 2018

© Дончик І. М., макет обкладинки, 2018

Не можна однозначно стверджувати яка із зазначених моделей є більш ефективною. Такі системи формувались історично на основі потреб низових кооперативів, національних особливостей та існуючого законодавства і обидві моделі доказали свою ефективність.

2.3.2. Сільськогосподарські кооперативи в умовах глобалізації

Глобалізація створила досить жорсткі умови конкурентної боротьби кооперативів із приватним бізнесом. І саме співпраця між кооперативами і об'єднання їх в кооперативні системи дозволили багатьом дрібним кооперативам в різних країнах вижити і максимально ефективно забезпечувати потреби своїх членів в умовах глобалізації.

В цих складних конкурентних умовах кооперативи почали шукати нові, нетрадиційні шляхи для свого розвитку. В окремих випадках такі експерименти не були вдалимими і закінчувались відходом від кооперативних принципів та переродженням кооперативів у приватні сервісні структури. Але у більшості випадків, кооперативам вдалось адаптуватись до нових умов, викликаних глобалізацією і знайти ефективні механізми свого функціонування в глобальному світі.

Так, досить показовим є приклад адаптації до умов глобалізації сільськогосподарських кооперативів, які змушені були вийти за свої національні рамки, поширити свою діяльність на інші країни і перетворитись у транснаціональні кооперативи.

Наприклад, молочарський кооператив Arla Foods, що був створений у 2000 році шляхом злиття кооперативів MD Foods з Данії та Arla з Швеції, коріння яких сягають 1880-х років [12], на сьогодні є найбільшим транснаціональним сільськогосподарським кооперативом Європи. Після злиття з Hansa Milch, Milch-Union Hocheifel (Німеччина), Milk Link (Великобританія) та Walhorn (Бельгія) – Arla Foods наразі має членів у Данії, Швеції, Німеччині, Бельгії та Великобританії, а також у Люксембурзі та Нідерландах [13].

Можливість інтернаціоналізувати свою діяльність виникла на порядку денному кооперативів досить давно. Найпопулярнішим способом виходу на зарубіжні ринки традиційно був експорт, в той час як здійснення прямих зарубіжних інвестицій не мало широкої підтримки через відносно більшу ризикованість, адже кооперативи тяжіють до консервативного підходу у веденні справ.

В свою чергу, практика запрошення фермерів з інших країн приєднуватись і набувати членства – взагалі була сприйнята дуже неоднозначно: ускладнені відносини між зарубіжними членами кооперативу і його менеджментом, мовні, культурні відмінності, різні підходи до ведення фермерського господарства роблять співпрацю в межах кооперативу значно складнішою. Тим не менш, деякі кооперативи в Європі взяли курс на транснаціоналізацію.

Глобалізаційні процеси у світовій економіці підштовхнули сільськогосподарські кооперативи до співпраці на міжнародному рівні, в першу чергу – задля досягнення економії за рахунок масштабів діяльності, можливості мати

справу з великими роздрібними торговельними мережами, а також забезпечення належного збереження продуктів протягом усього виробничого циклу.

Інтернаціоналізації сільськогосподарських кооперативів сприяє ряд чинників. Лібералізація торгівлі на європейському ринку значно підвищила конкуренцію, а це мотивує до збільшення масштабів діяльності й скорочення витрат. Також, значне збільшення ринкової частки великих роздрібних торговельних мереж, наприклад: Tesco (Великобританія), Carrefour і Auchan (Франція) чи Wal-Mart (США), стимулює і постачальників (у т.ч. об'єднання аграрних збутових кооперативів) до розширення і зростання. Крім цього, якість аграрної продукції та її переробки починає відігравати все важливішу роль на ринку сільськогосподарської продукції. Таким чином, необхідність інновацій та удосконалень процесів виробництва і переробки продукції також спонукає кооперативи до виходу на регіональні та світові ринки.

Кооперативний та приватний сільськогосподарський бізнес схожим чином реагують на виклики глобалізації. Вони здійснюють придбання зарубіжних компаній задля отримання доступу до брендів, мереж розповсюдження, сировинних баз, інноваційних технологій тощо.

При цьому, між стратегіями інтернаціоналізації кооперативного та приватного бізнесу існують відмінності. Так, кооперативи, зазвичай, мають досить вузький асортимент продукції, серед пріоритетів на перше місце ставлять ефективність і намагаються не мати справи з ризиковими видами діяльності.

До основних стратегій інтернаціоналізації аграрних кооперативів можна віднести наступні:

- кооператив з країни А залучає фермерів з країни Б (часто сусідньої) у якості членів (наприклад, шведський постачальний кооператив Norrbottens Lantmän мав членів у Фінляндії);

- кооператив з країни А здійснює придбання обробної компанії у країні Б та запрошує постачальників придбаної компанії стати членами (наприклад, німецький молочний кооператив Milch-Union Hocheifel придбав кілька молочних підприємств у Бельгії та Люксембургу та запропонував членство місцевим постачальникам);

- фермери з двох або більше країн створюють новий (транснаціональний) кооператив (це нова практика, що вже мала застосування у Бельгії й Нідерландах);

- відбувається злиття двох кооперативів з різних країн (наприклад, злиття датського молочного кооперативу MD Foods та шведського молочного кооперативу Arla в Arla Foods).

Таким чином, глобалізація сприяла виникненню нових, нетрадиційних форм кооперативів - транснаціональних (мають членів з двох чи більше країн) і міжнародних (члени є мешканцями однієї країни, а постачальники – іншої). Поширення транснаціональних і міжнародних кооперативів у країнах Європейського Союзу наведено у табл. 2.3.3 [14].

Більшість транснаціональних кооперативів розташовані у Північно-Західній Європі, зокрема у Нідерландах, Німеччині, Данії, Бельгії [15]. Кілька також засновано в Австрії та Ірландії, Італії, Фінляндії, Франції, Люксембурзі та

Угорщині. Значна кількість транснаціональних кооперативів, що працюють у сфері переробки молока та виробництва молочної продукції, а також фруктів і овочів, може бути пояснена малим обсягом внутрішніх ринків цих європейських країн та високим ступенем їх загальної економічної інтеграції. Так, Ірландія, Нідерланди, Бельгія і Данія є маленькими країнами, і при цьому – великими виробниками молока, фруктів і овочів. А ось Німеччина, яка є суттєво економічно інтегрованою з сусідніми країнами, більше орієнтована на власний внутрішній ринок через його великий обсяг.

Таблиця 2.3.3

Транснаціональні і міжнародні сільськогосподарські кооперативи ЄС, 2011 р.

Напрями діяльності кооперативів	Транснаціональні кооперативи (мають членів з двох чи більше країн)	Міжнародні кооперативи (члени є мешканцями однієї країни, а постачальники – іншої)
Фрукти і овочі	15	15
Злаки (зазвичай, з кормовими для тваринництва)	11	7
Молочна продукція	10	8
Цукор	2	3
Інші галузі (м'ясо, яйця, картопля, ГМО тощо)	9	12
Разом	47	45

Джерело: [14]

Франція є одним з лідерів у виробництві сільськогосподарської продукції в Європі саме завдяки масовому розвитку кооперативів. Французькі аграрні кооперативи (наприклад: Axereal та Champagne Céréales – спеціалізуються на зернових; Sodiaal – молочна продукція; Agrial та Cescab – овочі; Tereos – цукор; Масадур і Лімаграйн – насіння) мають іноземні дочірні підприємства, що закупають аграрну продукцію або здійснюють поставки фермерам в своїх країнах [16]. При цьому, французькі аграрні кооперативи не мають членів за кордоном. Тобто, вони є інтернаціональними, але не транснаціональними. Це зумовлено особливостями французького законодавства, що обмежує кооперативи щодо регіону їх діяльності [17].

Таким чином, глобалізація спонукала сільськогосподарські кооперативи до пошуку нових моделей їх діяльності, однією з яких стала транснаціоналізація. Однак, транснаціоналізація сільськогосподарських кооперативів натикається на суттєві перепони, пов'язані із відмінностями у правових системах, культурах, традиціях різних країн, а також небажанням самих членів кооперативів перетворення їх організацій на транснаціональні, адже це значно ускладнює відносини між членами і менеджментом кооперативів та значною мірою нівелює їх кооперативну природу.

банкінгу. Проте цей вид банківського бізнесу суттєво відрізняється від звичного для них. Інвестиційний банкінг є занадто віддаленим від філософії кооперативних банків, орієнтованих не стільки на прибуток, скільки на клієнта, як найвищу цінність.

Таким чином, консервативна політика кооперативних банків, що передбачає мінімізацію ризиків і помірну дохідність – складно адаптується до сфери фінансування корпоративних інвестицій.

Деякі кооперативні банки віддали перевагу міжнародній нішовій стратегії, тобто розширюють свою міжнародну присутність у певних географічних чи виробничих секторах, де вони мають порівняльні переваги. Наприклад, Рабобанк прагне стати провідним міжнародним банком для харчової і агропромислової сфер [30].

Спроби розповсюдити кооперативну модель банківського бізнесу до країн Азії та Африки до недавнього часу були мало поширеними. Однак, ситуація змінилася, відколи зріс попит на мікрофінансування у цих країнах. Так, наприклад, французька кооперативна банківська група *Crédit Agricole* заснувала *Grameen Crédit Agricole Fund*, призначений для інвестування в компанії соціально-орієнтованого бізнесу, в першу чергу в країнах, що розвиваються. Відповідно до підходу, запропонованого професором Юнусом, соціально-орієнтовані підприємства – це компанії, які виробляють товари та послуги, доступні для найбідніших верств населення. [37] В якості іншого прикладу можна навести ініціативи Рабобанку щодо допомоги урядам країн та місцевим громадам у створенні кооперативних банків для фінансування сільськогосподарських та обслуговуючих кооперативів. [30]

Таким чином, сучасні кооперативні банки роблять суттєвий внесок у розвиток мікрофінансування сільських мешканців у багатьох країнах світу. В цьому плані, деякі кооперативні банки повернулися до своєї первинної природи і суті, адже причини створення перших кооперативних банків у XIX столітті були дуже подібними до сучасних ініціатив мікрофінансування: дати людям інструмент для колективної самопомоги. А це є надзвичайно важливим завданням в умовах розвитку глобалізаційних процесів у світовій економіці.

Список використаних джерел:

1. Гончаренко В. В. Кооперативні принципи як основа успішного розвитку національних кооперативних систем. Управління розвитком соціально-економічних систем у новій економіці : монографія [Електронний ресурс] / [кол. авт.] ; за заг. ред. Л. М. Шимановської-Діанич. – Полтава : ПУЕТ, 2015. – С. 31-32. – Режим доступу : <http://dspace.uccu.org.ua/handle/123456789/3981>.
2. Офіційний сайт Міжнародного кооперативного альянсу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ica.coop/members/member-stats.html
3. Гончаренко В. В. Міжнародні принципи діяльності кредитних кооперативних організацій [Електронний ресурс] / В. В. Гончаренко, О. Л. Климко, А. А. Пожар // Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі : Серія «Економічні науки». – Донецьк, 2010. – № 4 (48). – С. 203–234. – Режим доступу : <http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/5193/1/2010-Gonch-Pozhar-Klimko-3.pdf>.

4. Гончаренко В. В. Міжнародні кооперативні принципи і розвиток псевдокредитних спілок в Україні [Електронний ресурс] / В. В. Гончаренко. – 2016. – Режим доступу : <http://194.44.39.210/bitstream/123456789/5199/1/goncharenko.htm.pdf>
5. Гончаренко В. В. Міжнародні кооперативні принципи та унікальність кооперативів як форми господарювання [Електронний ресурс] / В. В. Гончаренко // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. – Вип.3. – 2011. – С. 330–338. – Режим доступу : <http://dspace.uccu.org.ua/bitstream/123456789/3302/1/2011-Gonch-1.pdf>
6. Блок Р. Сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи: практ. посіб. [Електронний ресурс] / Р. Блок, В. В. Гончаренко та ін. – К.: Урожай, 2001. – Режим доступу : <http://194.44.39.210/bitstream/123456789/5205/1/2001-Gonch-10.pdf>.
7. Гончаренко В. В. Кредитна кооперація. Форми економічної самопомоги сільського і міського населення у світі та в Україні [Електронний ресурс] / В. В. Гончаренко. – К. : Глобус, 1998. – 330 с. – Режим доступу : <http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/5099>
8. Гончаренко В. В. Теоретико-методологічні підходи до відродження національного кооперативного руху [Електронний ресурс] / В. В. Гончаренко // Вісник Полтавського державного сільськогосподарського інституту. – 2001. – № 5–6. – С. 10–15. – Режим доступу : <http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/610/1/2001-Гонч-1.pdf>
9. Пожар А. А. Кредитно-кооперативний сектор економіки європейських країн : монографія [Електронний ресурс] / А. А. Пожар. – Полтава : РВЦ ПУЕТ, 2013. – 278 с. – Режим доступу : <http://cuedu.org.ua/ru/BIBLIOTEKA/Publikatsiyi-prokreditni-spilki-vchenih-Poltavskogo-universitetu-ekonomiki-i-torgivli---PUET---161>
10. Клименко В. І. Створення саморегульованої організації кредитних спілок як передумова ефективного розвитку національної системи кредитної кооперації / В. І. Клименко // Науковий журнал «Молодий вчений». – 2015. – № 4 (19). – Ч. 1. – С. 71–4. – Режим доступу : <http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/3810>
11. Клименко В. І. Саморегульована організація кредитних спілок як запорука ефективного розвитку кредитно-кооперативного сектора національної економіки / В. І. Клименко // Науковий журнал «Бізнес інформ». – 2016. – №1. – С. 277–282. – Режим доступу : <http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/3636>
12. Our heritage [Electronic resource]. – Way of access : <https://www.arla.com/company/unsere-unternehmen/history>.
13. Arla Foods [Electronic resource]. – Way of access : https://en.wikipedia.org/wiki/Arla_Foods.
14. Bijman J. Support for Farmers' Cooperatives, Case Study Report, Fruit and Vegetables Cooperatives in the Netherlands and Belgium [Electronic resource] / J. Bijman, C. Gijssels. – 2012. – Way of access : https://lirias.kuleuven.be/bitstream/123456789/399158/1/fruit-vegetables-coop-netherlands-belgium_en.pdf.
15. Zaalmink, W. & D. Lakner, Support for Farmers' Cooperatives; Case Study Report. The Role of Dutch Transnational Cooperatives in Cooperative Development, Wageningen: Wageningen UR, 2012.
16. M. Filippi, "Support for Farmers' Cooperatives", Country Report France, Wageningen, Wageningen UR 2012.

17. M. Filippi, O. Frey & A. Torre, "The Modalities of Territorial Embeddedness of French Cooperative Groups", in A. Torre & J.B. Traversac (eds.), *Territorial Governance, Rural Areas and Agrofood Systems*, Springer Book 2011, pp. 43-65.
18. Гончаренко В.В. Становлення світової системи кредитної кооперації: теорія, методологія, практика: дис. д-ра екон. наук: Київський національний ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 2002. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://scholar.google.com.ua/citations?hl=uk&user=2rqzaOEAAAAAJ&view_op=list_works.
19. Key statistics on cooperative banks as on 31–12–2004 [Electronic resource]. – Way of access : http://v3.globalcube.net/clients/eachb/content/medias/key_figures/2004_key_statistics_cooperative_indicators.pdf.
20. Key statistics on cooperative banks as on 31–12–2010 [Electronic resource]. – Way of access : http://v3.globalcube.net/clients/eachb/content/medias/key_figures/2010_key_statistics_financial_indicators.pdf.
21. Key statistics on cooperative banks as on 31–12–2016 [Electronic resource]. – Way of access : http://v3.globalcube.net/clients/eachb/content/medias/key_figures/final_eacb-tias_2016_key_statistics.pdf.
22. From savings bank to Swedbank [Electronic resource]. – Way of access : <http://www.swedbank.com/about-swedbank/our-history/swedbank-and-the-savings-banks/index.htm>.
23. About Ekobanken [Electronic resource]. – Way of access : <http://www.ekobanken.se/?id=2976>.
24. The European banking sector and the co-operative banks [Electronic resource]. – Way of access : http://overons.rabobank.com/content/images/Overview%20European%20Co-operative%20banking%20sector_tcm64-79426.pdf.
25. Пожар А.А. Міжнародний кооперативний рух : генезис та тенденції сучасного розвитку : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 16-17 лютого 2012 р. - Полтава: ПУЕТ, 2012. - С. 215-219 [Електронний ресурс]: Артем Анатолійович Пожар . – 2012. – Режим доступу: <http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/1265/1/3.pdf>.
26. Пожар А. А. Кредитно-кооперативний сектор економіки європейських країн : Монографія [Електронний ресурс] / А. А. Пожар. – Полтава : РВЦ ПУЕТ, 2013. – С. 74-75. – Режим доступу: <http://cuedu.org.ua/ru/BIBLIOTEKA/Publikatsiyi-pro-kreditni-spilki-vchenih-Poltavskogo-universitetu-ekonomiki-i-torgivli---PUET---161>.
27. Missions & Statutes of EACB [Electronic resource]. – Way of access : <http://www.eacb.coop/en/about/mission-statement-and-statutes.html>.
28. Unico Banking Group [Electronic resource]. – Way of access : https://en.wikipedia.org/wiki/Unico_Banking_Group.
29. Unico Banking Group to stabilise European interbank funding market [Electronic resource]. – Way of access : <https://www.pohjola.fi/pohjola/media/unico-banking-group-to-stabilise-european-interbank-funding-market?cid=390942034>.
30. Co-operative banks in the new financial system [Electronic resource]. – Way of access : https://economics.rabobank.com/PageFiles/629/cooperatiestudie-200910_tcm64-94102.pdf.
31. Raiffeisen Bank International at a glance [Electronic resource]. – Way of access : <https://www.raiffeisen.hu/web/english/raiffeisen-group/raiffeisen-bank-international>.
32. Investigating Diversity In The Banking Sector In Europe / Key Developments, Performance And Role Of Cooperative Banks / Rym Ayadi, David T. Llewellyn, Reinhard

H. Schmidt, Emrah Arbak, Willem Pieter De Groen / Centre For European Policy Studies, Brussels / 2010, ISBN 978-94-6138-042-5 / 57-66 p.

33. Пожар А. А. Особливості розвитку кооперативних банків Європи [Електронний ресурс] / А. А. Пожар, В. І. Клименко // Бізнес та умови його розвитку : національний та міжнародний дискурси : матер. четвертої міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 15-17 травня 2013 р. – Донецьк: ДонНУЕТ, 2013. – С. 114–116. – Режим доступу : http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/3002/1/%D0%9A_%D0%9F_%D0%94_2013.pdf.

34. Volksbank Gruppe [Electronic resource]. – Way of access : http://www.de.wikipedia.org/wiki/Österreichische_Volksbank_AG.

35. Official website Rabobank Group [Electronic resource]. – Way of access : http://www.rabobank.com/content/about_us/history.

36. Rabobank [Electronic resource]. – Way of access : <http://en.wikipedia.org/wiki/Rabobank>.

37. Grameen Crédit Agricole Fund : A Lever For Development [Electronic resource]. – Way of access : <http://gca-fund.com/home.php>.

2.4. Глобальна водогосподарська проблема та її вплив на процеси регіоналізації

«Води на всіх не вистачить» - так можна резюмувати підсумки першого Азіатсько-Тихоокеанського саміту води, який відбувся в 2007 р. в японському місті Бетту. Головною подією заходу став виступ голови ООН Пан Гі Муна, який заявив, що світ стоїть на порозі «водних війн» [1].

В умовах глобалізації, різкого зростання чисельності населення та розвитку національних економік кран світу, включаючи й ті що розвиваються, загострилася проблема з використанням природно-ресурсного потенціалу (ПРП) людства. Особливо це відчутно з станом та використанням водно-ресурсної складової ПРП. Не дивлячись на заходи світового співтовариства виникла й набирає сили глобальна водогосподарська проблема, основною ознакою якої є дефіцит водних ресурсів, який на думку експертів ВЕФ є одним з найважливіших викликів людству на даному етапі його існування. Водний фактор стає стримуючим чинником розвитку національних економік багатьох країн і цілих регіонів світу. Дана ситуація зумовлюється рядом причин – географічних, економічних, демографічних, політичних, антропогенних.

Неабияке значення у створенні водогосподарських проблем має наявність у різних частинах світу значної кількості транскордонних річкових систем. Через це виникають міждержавні суперечки з використання обсягів поверх-

Голіков Артур Павлович	Святуха Ірина Анатоліївна
Гончаренко Владислав Васильович	Сердюк Ганна Валеріївна
Гончаренко Наталія Іванівна	Сідоров Вадим Ігорович
Довгаль Георгій Володимирович	Таран Антон Юрійович
Довгаль Олена Андріївна	Фірсанова Віолетта Олегівна
Казакова Надія Артурівна	Фоміна Єлізавета Василівна
Клименко Віта Іванівна	Ханова Олена В'ячеславівна
Макарчук Катерина Олексіївна	Циганов Сергій Андрійович
Марченко Іван Сергійович	Циганова Надія Вікторівна
Матюшенко Ігор Юрійович	Чавалах Олена Ігорівна
Непрядка Наталія Василівна	Черномаз Павло Олексійович
Панкова Юлія Миколаївна	Шамраєва Валентина Михайлівна
Пересадько Вілена Анатоліївна	Шкабарін Георгій Геннадійович
Пожар Артем Анатолійович	Шляхова Яна Вячеславівна
Позднякова Анна Михайлівна	Шуба Марина Володимирівна
Рєзніков Валерій Володимирович	Шуба Олена Артурівна
	Якубовський Сергій Олексійович

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ТА РЕГІОНАЛІЗАЦІЯ ЯК ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

Колективна монографія

За редакцією О. А. Довгаль, Н. А. Казакової

Коректори *Ю. В. Леонтієва, О. В. Анцибора*

Комп'ютерне верстання *Н. Є. Пруднік*

Макет обкладинки *М. В. Правик*

Формат 60×84/16. Ум. друк. арк 33,6. Наклад 300 пр. Зам. № 24/18.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3367 від 13.01.09

Надруковано з готових оригінал-макетів у ФО-П Тітов Є. В.
61057, м. Харків, Харківська набережна, 9, кв. 23.

Свідоцтво про реєстрацію ВОО № 951823 від 18.01.1999 р.